

УДК 930.1:94(477.81-2)(049.32)

ORCID iD 0000-0001-5068-7486

ORCID iD 0000-0002-8149-6743

**Ю. С. Сабадаш,
Ю. М. Нікольченко****ІСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС У МОНОГРАФІЇ «ДУБНО
ТА ЙОГО ОКРУГА В Х–ХV СТОЛІТТЯХ. ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ
ТОПОГРАФІЇ МІКРОРЕГІОНУ»**

Автори статті аналізують напрямок вивчення української історії і культури в контексті їх впливу на розвиток мікрокультурних факторів, зокрема – регіональних як важливої складової вивчення процесу становлення і розвитку цивілізацій і суспільних явищ на українських теренах, викладених у монографії завідувача відділу історії Державного історико-культурного заповідника міста Дубна на Рівненщині, кандидата історичних наук Юрія Леонідовича Пшеничного «Дубно та його округи в Х–ХV століттях. Дослідження з історичної топографії мікрорегіону».

У монографії сформульовано загальні підсумки проведеного комплексного дослідження питання, які є всебічно обґрунтованими. Виділені автором на основі детального опрацювання археологічних та писемних джерел шість періодів у розвитку міста не викликають заперечень і питань.

Сприяють сприйняттю і розумінню основного тексту роботи додані ілюстрації – рисунки з планами археологічних пам'яток, розкопів, виявлених будівель, речових знахідок з Дубна та інших поселень регіону, варіанти реконструкції давньоруських поселень на території Дубна та Листвинського городища. Цінну інформацію містять таблиці з переліками досліджених на території Дубна поселень, ділянок з культурним шаром та об'єктів, поселень басейну середньої течії Ікви.

Монографія ліквідує одну із суттєвих прогалин у вітчизняній історіографії. У ній здійснено якісне дослідження процесів просторово-планувальної організації Дубна, у якому проаналізовано територіально-просторовий розвиток міста, його соціально-топографічну структуру, визначено основні періоди розвитку, дано типологічну та хронологічну характеристику монументальних будівель, житлових і господарських споруд, з'ясовано соціальну топографію та сакральну культуру поселень округи та їх роль у розвитку міста.

У практичній площині висновки і положення монографії можуть бути використані при підготовці узагальнюючих праць з археології, історії та культури України доби середньовіччя, лекційних курсів та підручників для вищих навчальних закладів, науково-популярних праць, побудові експозицій музеїв

Ключові слова: *Україна, мікрорегіон, місто Дубно та його округи, археологічні, історичні і культурологічні дослідження, датування, оборонні споруди, соціальна топографія, сакральна культура.*

DOI 10.34079/2518-1343-2025-15-30-143-152

Постановка проблеми. Культурологічний підхід до вивчення явищ становлення і розвитку цивілізацій, зокрема на українських теренах, не є чимось новим і винятковим, характерним лише для наших днів. В історії культурологічної думки є чимало вчених, які вибудували концепції глибинного пояснення розвитку людності та пов'язаних з ним тих чи інших суспільних явищ в річищі «цивілізація-суспільство-

людина-культура». Те, що зараз розуміють і визначають терміном «історична і культурна спадщина», було предметом уваги вітчизняних вчених минулого і сьогодення. В Україні наукові розробки проблеми наполегливо здійснювали М.П. Драгоманов, В.Б. Антонович, М.С. Грушевський, І.І. Огієнко, І.П. Крип'якевич, Ю.Л. Афанасьєв, Л.Т. Левчук, М. В. Попович, Б. А. Прищепа, І. К. Свешніков, а сьогодні у визначеній царині працюють, В. Г. Виткалов, С. В. Виткалов, М. М. Закович, Ю. М. Нікольченко, О. П. Прищепа, Ю. С. Сабадаш, В. М. Шейко, А. В. Яртись та інші.

Характерною особливістю цих досліджень є синтез археологічного, історичного і культурологічного дискурсу у визначенні сутності розвитку різних етапах розвитку цивілізацій на українських теренах. Водночас, макроісторичний і макрокультурний фактор дослідження суспільного розвитку, не завжди репрезентує реальний стан речей, що регулює і детермінує діяльність цивілізації у духовній сфері. Науковці сучасності виділяють ще один напрямок вивчення української історії і культури в контексті впливу на її розвиток мікрокультурних факторів, зокрема регіональних.

Саме до таких чинників належить проблема історичного та культурного розвитку регіонів України, який, по суті, складав, і донині складає фундамент її суспільного поступу. Як було зазначено вище, питання лежить у площині здобутків вітчизняної наукової та науково-публіцистичної історіографії, яка традиційно як у минулому, так і у сьогоденні «підігриває інтерес» до загальноукраїнських цінностей у галузі історії і культури, часто-густо залишаючи поза увагою унікальну особливість історичного і духовного розвитку історико-культурних регіонів України.

З цієї причини поважний, на перший погляд, вік вітчизняної наукової історіографії так і не розставив крапки над «і» у цьому питанні, а, навпаки, загострив інтерес дослідників до нього, особливо після проголошення незалежності України. Якщо зважити на актуальність історичної ретроспекції історичного і культурного розвитку окремих територій України, то поява фундаментального дослідження, що відтворює її версію на прикладі одного регіону, є подією знаковою.

Йдеться про монографію завідувача відділу історії Державного історико-культурного заповідника міста Дубна на Рівненщині, кандидата історичних наук Пшеничного Юрія Леонідовича «Дубно та його округи в X–XV століттях. Дослідження з історичної топографії мікрорегіону», яка побачила світ у 2024 р. у рівненському видавництві ПП «Формат-А». Видання цієї книги свідчить про посилення уваги науковців до вивчення процесу творення національної історії і культури на регіональному рівні.

Вперше у вітчизняній історичній і культурологічній науці об'єктом дослідження слугують концепції і практика у вивченні історичного і духовного розвитку лише одного міста та його округи на Рівненщині, що є достойним репрезентантом в її національному історичному і культурному середовищі.

Монографія складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, додатків, джерел та літератури, іменного та

географічного покажчиків, Видання багате на фотоілюстративний матеріал, зокрема кольоровий, у якому представлені портрети видатних археологів, істориків і культурологів – дослідників Дубенщини, сюжетний видовищний ряд (об'єкти історичної і культурної спадщини та сюжети з їх польових досліджень, малюнки, креслення і фотографії документного та інформаційного змісту тощо) Загальний обсяг дослідження складає 535 сторінок, а список джерел і використаної літератури налічує 391 позицію.

Наводимо назви розділів монографії:

- Розділ 1. Історіографія, джерела і методи дослідження регіональної.
- Розділ 2. Формування території Дубна і його розвитку X–XV ст.
- Розділ 3. Розвиток Дубна в XVI–XVIII ст.
- Розділ 4. Дубно у контексті взаємозв'язків з округою.

Структура видання обумовлена його археологічним, історичним і культурологічним контекстом. Кожен із чотирьох фундаментальних розділів є самодостатньою і завершеною науковою розвідкою, виконаною з дотриманням усіх вимог дослідницького жанру. Ця робота за своїм змістом, структурою, інформаційною насиченістю має на меті надихнути і спрямувати дослідників на поглиблене вивчення духовного розвитку в інших регіонах країни.

Монографія рекомендована до друку рішенням Вченої ради Інституту археології НАН України. Рецензенти: І.П. Возний, доктор історичних наук, професор (Чернівці), Б.А. Прищепка, доктор історичних наук, доцент (Рівне), С.Д. Панішко, кандидат історичних наук, доцент (Луцьк). Науковий редактор: О.В. Манігда, кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу археології Києва ІА НАН України.

Актуальність та наукова новизна статті полягає у тому, що її авторами вперше оприлюднені та проаналізовані результати наукового дискурсу проблеми, яка була з'ясована на сторінках означеної монографії Ю.Л. Пшеничного, зокрема – у:

- комплексному розкриттю питання історичної топографії Дубна і його округи в X–XIII ст. з використанням джерел, які раніше не залучалися до реконструкції минулого міста, отриманих під час досліджень;
- автором монографії доведено, що місто Дубно виникло на общинній основі, а базові компоненти його поселенської структури почали формуватися у племінний період. Завершення процесу містоутворення пов'язується із включенням Дубна в систему феодального управління Київської Русі і датується кінцем XI–початком XII ст.;
- у дослідженні вперше розглянуто питання взаємозв'язку розвитку Дубна із його природно-географічним, господарським та культурним середовищем;
- всебічно охарактеризовано присутність в XII–XIII ст. тісного соціально-господарського та культурного зв'язку Дубна з його феодальною околицею, особлива роль в якій належала поселенням поблизу сіл Тараканів і Страклів;
- вперше показано розвиток Дубна у період втрати ним значення міського центру в XIV–XV ст., коли адміністративні функції виконував двір князів Острозьких в Іванні, що знайшло відображення у джерелах про город Івань;
- у монографії встановлено, що головний фортифікаційний осередок Дубна протягом всього історичного розвитку міста був розміщений на східному краю мису. Урбанізаційні процеси, зокрема адміністративні, економічні та культурні, пов'язані із усталенням, а у подальшому й ускладненням структури середмістя поблизу замку проходили швидше, ніж на його інших ділянках;
- ретельно і всебічно описано комплекс оборонних споруд, який протягом кінця XV–XVII ст. був зведений для захисту міста;
- вперше поглиблено досліджена історія монастирів і храмів, якими був сакралізований простір міста;

- на сторінках монографії на основі конкретних прикладів підкреслено самотність містоутворювальних компонентів структури Дубна, зокрема – культурних, які значною мірою продовжують творити сучасний міський простір.

Виклад основного матеріалу. Вивчення просторово-планувальної історії та історико-культурної спадщини українських міст є одним із провідних напрямків сучасних наукових досліджень. Накопичення різних видів джерел дозволяє відшукати нові підходи до розгляду питань пов'язаних із проблематикою історичної топографії міста та його округи. Безперечно, актуальним у науково-дослідницькому відношенні та таким, що має цінний пам'яткознавчий потенціал є давнє волинське місто Дубно. Даний міський центр потребує уваги до свого історичного минулого з різних пізнавальних позицій – археологічної, історичної, культурологічної, містопланувальної, архітектурної, економічної, соціальної.

Містоутворювальні процеси в середньовічний час на території Волинської височини між Стиром та Гориню, як свідчать дослідження, були дуже динамічними. Сприятливі природно-географічні умови, високий сільськогосподарський та промисловий потенціал пришвидшили становлення на цій частині Волині адміністративних центрів. Внаслідок політичного зміцнення статусу волинських князів ця територія стає предметом суперечок між ними та київськими князями, з яких останні утримують над нею контроль до середини XII ст. При цьому події, які засвідчують ключове значення таких міст, як Луцьк, Пересопниця, Дорогобуж та інших у розподілі адміністративно-територіальних впливів на Волині досить добре висвітлено на сторінках літописів. Проте усталення внутрішньої єдності волинської землі-князівства далеко не вичерпувалось роллю згаданих центрів. Значне місце у ефективному управлінні сільськогосподарськими округами і забезпеченні стабільного соціально-культурного життя належало малим феодалним містам, вивчення яких поступово переходить на якісно новий етап (Куза, 1989, с. 70).

У монографії Ю.Л. Пшеничного всебічно досліджуються процеси просторово-планувальної організації одного із значних міст Волині – Дубна з часу її виникнення і до кінця XVIII ст. Вперше місто згадується у Повісті минулих літ під 1100 роком разом з іншими центрами волостей (Бужськом, Острогом, Чорторійськом), які були надані на князівському з'їзді в Увітичах Давиду Ігоровичу замість Володимира. Повідомлення

про Дубен у Київському літописі (під 1149 р.) та Галицько-Волинському літописі (під 1288 р.) вказують на його важливе значення політико-адміністративного і економічного центру Східної Волині у XII–XIII ст., навіть після спустошливого Батиевого погрому середини XIII ст. (Махновець, 1989, с. 439).

Писемні джерела кінця XIV–початку XVI ст. засвідчують процес формування маєткового комплексу князів Острозьких на р. Ікві з центром у Дубні. Юридичне оформлення урбанізаційні процеси отримали у формі привілеїв на міське право Дубна 1498 і 1507 рр. Розширення наукових досліджень урбанізаційних процесів в Україні є цілком закономірним. Адже становлення міст значною мірою відображає темпи цивілізаційного поступу, міста були найважливішою соціально-економічною структурою суспільства, визначали темпи державного і суспільного розвитку.

Сучасні успіхи цих досліджень в значній мірі пов'язані з розширенням джерельної бази завдяки залученню нових археологічних джерел. Праці з цієї проблематики особливо актуальні для Волинської землі, яка у середньовіччі за кількістю міст займала чільну позицію серед усіх регіонів України, однак вивчені вони ще недостатньо. До числа таких міст відноситься і Дубно. Цю прогалину заповнює монографічне дослідження Ю.Л. Пшеничного, в якому на основі комплексного аналізу археологічних, писемних, архітектурно-будівельних і картографічних джерел проаналізовано територіально-просторовий розвиток Дубна, його соціально-топографічну структуру, визначено основні періоди розвитку, дано типологічну та хронологічну характеристику монументальних будівель, житлових і господарських споруд, з'ясовано топографію поселень округи та їх роль у розвитку міста.

Визначені хронологічні межі роботи – X–XVIII ст. не викликають заперечень, вони охоплюють період від часу формування поселенської структури міста до 1795 р., коли Дубенщина увійшла до складу Російської імперії.

Розділи основної частини роботи присвячені висвітленню історії вивчення питання, характеристик джерельної бази дослідження, розкриттю процесів формування території Дубна і його подальшого розвитку, аналізу поселенських структур у мікрореєоні і характеристик окремих поселень.

У першому розділі монографії «Історіографія, джерела і методи дослідження» автор проаналізував значний масив наукових та краєзнавчих публікацій від середини XIX ст. до сьогодні, присвячених висвітленню історії

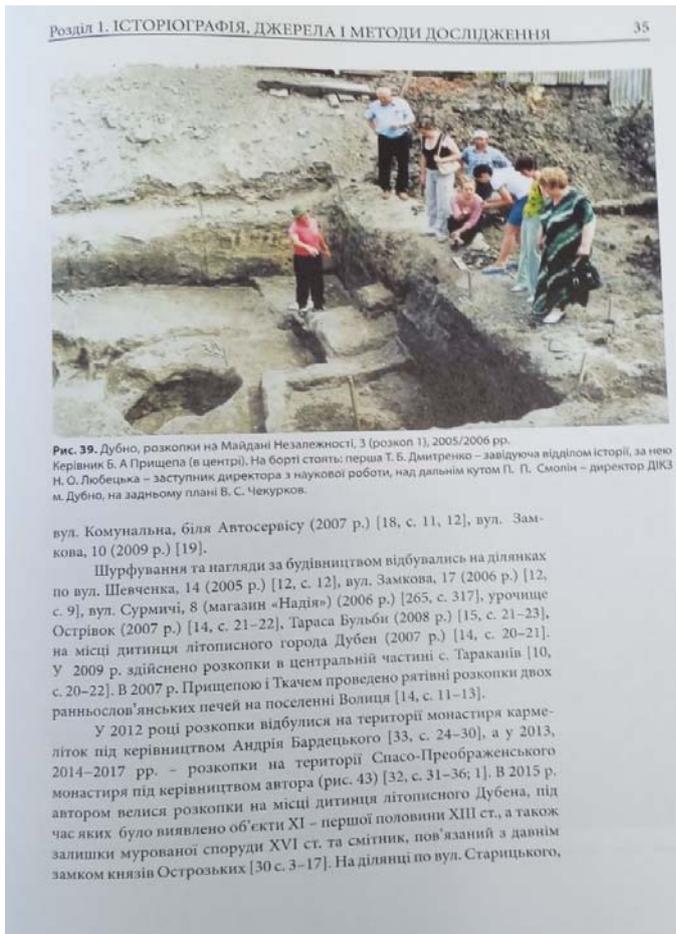

Рис. 39. Дубно, розкопки на Майдані Незалежності, 3 (розкоп 1), 2005/2006 рр. Керівник Б. А. Прищепа (в центрі). На борти стоять: перша Т. Б. Дмитренко – завідувача відділом історії, за нею Н. О. Любецька – заступник директора з наукової роботи, над дальнім кутком П. П. Смолін – директор ДІКЗ м. Дубно, на задньому плані В. С. Чекурков.

вул. Комунальна, біля Автосервісу (2007 р.) [18, с. 11, 12], вул. Замкова, 10 (2009 р.) [19].

Шурфування та нагляди за будівництвом відбувались на ділянках по вул. Шевченка, 14 (2005 р.) [12, с. 12], вул. Замкова, 17 (2006 р.) [12, с. 9], вул. Сурмиці, 8 (магазин «Надія») (2006 р.) [265, с. 317], урочище Острівок (2007 р.) [14, с. 21–22], Тараса Буби (2008 р.) [15, с. 21–23], на місці дитинця літописного города Дубен (2007 р.) [14, с. 20–21]. У 2009 р. здійснено розкопки в центральній частині с. Тараканів [10, с. 20–22]. В 2007 р. Прищепою і Ткачем проведено рятівні розкопки двох ранньослов'янських печей на поселенні Волиця [14, с. 11–13].

У 2012 році розкопки відбулись на території монастиря кармеліток під керівництвом Андрія Бардецького [33, с. 24–30], а у 2013, 2014–2017 рр. – розкопки на території Спасо-Преображенського монастиря під керівництвом автора (рис. 43) [32, с. 31–36; 1]. В 2015 р. автором велась розкопки на місці дитинця літописного Дубена, під час яких було виявлено об'єкти XI – першої половини XIII ст., а також залишки мурованої споруди XVI ст. та смітник, пов'язаний з давнім замком князів Острозьких [30 с. 3–17]. На ділянці по вул. Старицького,

Дубна, характеристик археологічних, архітектурних, мистецьких, словесних (топонімічних) пам'яток міста та його округи.

Починаючи від середини 90-х років ХХ ст. систематичні дослідження на Дубенщині велися В.В. Ткачем, яким було відкрито понад 70 нових пам'яток доби середньовіччя в басейні рік Ікви та Стубли (Прищеп та Ткач, 1998). Активним учасником археологічних розвідок був і автор. З 2005 р. експедицією Рівненської філії державного підприємства науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАНУ під керівництвом Б.А. Прищепи проводились археологічні експертизи та охоронні розкопки на багатьох ділянках в межах міської території (Прищеп та Ткач та Чекурков, 2007). Були отримані відомості про особливості залягання і потужність культурних шарів, характер забудови та конструктивні риси будівель, до фондів Державного історико-культурного заповідника м. Дубно передані колекції речей, які дозволяють охарактеризувати матеріальну культуру мешканців міста. Також результативними виявились дослідження на території Спасо-Преображенського і Свято-Вознесенського монастирів і на місці дитинця Дубенського городища. Завдяки масштабним польовим роботам сформовано достатню джерельну базу для аналізу процесів формування території Дубна, його подальшого розвитку, аналізу поселенських структур у мікрорегіоні.

Другий розділ книги присвячений розгляду питань формування території Дубна і його розвитку в Х–ХV ст. Автор охарактеризував історико-географічні передумови виникнення міста і відзначив, що розвиток поселенської структури Дубна проходив на межі двох геоморфологічних районів: Повчанської структурно-горбистої височини і Мізоцької горбистої височини. Окрім того, природно-географічне середовище Дубна визначали ще дві природні зони: Мале Полісся та Рівненська височина. На основі археологічних джерел VIII–Х ст. зроблено слушний висновок, що вже в Х ст. були закладені зародки тієї соціально-топографічної структури, яка розвивалась протягом наступних століть. Підтримано думку дослідників, які відносять будівництво укріплень на східному краю мису в центральній частині Дубна до Х ст., а площу поселення цього часу визначено в межах 10 га. Дубно, як і більшість міст Київської Русі мало складне планування і включало дитинець, окольний город і посадські райони. Майданчик дитинця зруйнований земляними роботами та пізнішою забудовою, тому його площа може бути визначена за картографічними джерелами лише приблизно, в межах 0,5–1 га. Окольний город включав територію нового замку князів Острозьких, а посад – історичний центр Дубна. Проаналізувавши дані про поширення на території міста культурного шару XII–першої половини XIII ст. зроблено висновок, що суцільна заселена площа окольного города становила близько 14 га. Дитинець і окольний город були захищені ровами та валами, доповненими дерев'яними конструкціями, а посадські райони не завжди мали штучні укріплення (Пшеничний, 2018). Прикладами такого планування на території Волинської землі є городища літописних Лучеська, Дорогобужа, Пересопниці, Каменця (городище поблизу с. Городища Шепетівського району). Така планувальна структура добре простежується і на Листвинському городищі, характеристику якого також подано в книзі.

Досліджуючи розвиток Дубна у другій половині XIII–ХV ст., автор відзначає, що «після літописної згадки 1288 р. Дубно протягом двох наступних століть зникає в тіні історії Волині». Аналіз археологічних джерел свідчить, що обжитість території Дубна була в цей період невисокою, населення нечисленним, а забудова мала нерегульований характер. Археологічні джерела все ж виявляють позитивну динаміку розвитку поселення в ХV ст. Складність аналізу археологічних джерел зумовлена тим, що в регіоні практично невідомі надійно датовані комплекси кінця XIII–ХIV ст. Ті об'єкти, які 15–20 років тому назад датувались сумарно ХIV–ХV ст., на рівні сьогоднішніх знань про хронологію кераміки – найбільш масової категорії археологічних знахідок, слід віднести до ХV – початку ХVI ст. Тому можна стверджувати, що археологічні джерела свідчать про поступове відродження Дубна

саме в XV ст. Такі ж тенденції виявляються при аналізі археологічних матеріалів із навколишніх поселень, на що звертається увага в книзі. Не потрібно забувати, що сім сіл, розташованих поблизу Дубна, вперше згадуються в писемних джерелах XV ст. Зростання околичних поселень, а також військово-адміністративна та господарська діяльність князів Острозьких стали важливими передумовами для подальшого поступального розвитку Дубна і набуття ним міського статусу.

У третьому розділі книги «Розвиток Дубна в XVI–XVIII ст.» розглядаються питання топографії замку, міських оборонних споруд, міських храмів і монастирів і розвитку внутрішніх соціально-топографічних ділянок: середмістя, замку, володінь релігійних осередків, юдейської ділянки. Характеризуючи замок князів Острозьких, автор розглядає його розвиток в межах двох етапів: на першому етапі в кінці XV ст. було збудовано укріплення на місці давньоруського дитинця; на другому етапі, на початку XVII ст. було завершено будівництво вище за рельєфом досконалішого бастионного замку, а старий замок перестав використовуватись як основний оборонний комплекс князів Острозьких. Слід

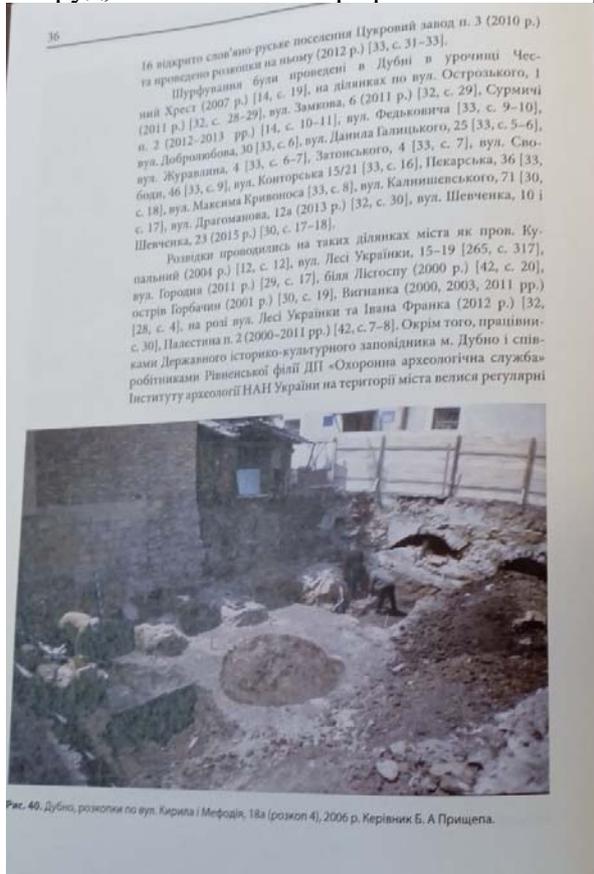
відзначити, що для Дубенського замку не збереглося писемних джерел XVI – першої половини XVII ст., подібних до описів Луцького і Кременецького замків (1545 і 1552 рр.), Острозького замку (1603, 1620, 1621 рр.), Рівненського, Дорогобузького та інших замків (1620 р.). Але інформацію про ці замки в писемних джерелах у поєднанні з археологічними джерелами можна використати для з'ясування топографії Дубенського замку. Характерною особливістю багатьох замків Волині є наявність двох укріплених частин: дитинця і пригородка (Острог, Дорогобуж, Любар, Звягель та інші), у Луцьку відповідно Верхній замок і Нижній замок. Таке планування є продовженням традицій попереднього періоду і повторює поділ головних укріплень давньоруських міст на дитинець і окольний город. Оскільки Дубенський замок розбудовувався на місці давньоруського городища, то, очевидно, він успадкував поділ на дві частини – дитинець і пригородок. Але реконструкція пригородка на початку XVII ст., побудова тут бастионного укріплення, нових житлових і господарських споруд перетворила цю частину замку на головну, а дитинець втратив значення головного компоненту замкового комплексу. Четвертий розділ книги присвячений аналізу взаємозв'язків Дубна із округою. За археологічними джерелами простежено кількісні зміни поселень від X до першої половини XIII ст. та розглянуто питання просторового розвитку

околичних сіл у XVI–XVIII ст. Викликає зацікавлення також підрозділ, у якому простежуються шляхи сполучення Дубна з іншими містами.

Висновки. У монографії сформульовано загальні підсумки проведеного дослідження, які виглядають переконливими і достатньо обґрунтованими. Виділені автором на основі детального опрацювання археологічних та писемних джерел шість періодів у розвитку міста не викликають заперечень і є достатньо обґрунтованими. Покращують розуміння основного тексту роботи додані ілюстрації, це рисунки з планами археологічних пам'яток, розкопів, виявлених будівель, речових знахідок з Дубна та інших поселень регіону, варіанти реконструкції давньоруських поселень на території Дубна та Листвинського городища. Цінну інформацію містять таблиці з переліками досліджених на території Дубна поселень, ділянок з культурним шаром та об'єктів, поселень басейну середньої течії Ікви.

Монографія ліквідує одну із суттєвих прогалин у вітчизняній історіографії. У ній здійснено якісне дослідження процесів просторово-планувальної організації Дубна, у якому проаналізовано територіально-просторовий розвиток міста, його соціально-топографічну структуру, визначено основні періоди розвитку, дано типологічну та хронологічну характеристику монументальних будівель, житлових і господарських споруд, з'ясовано топографію поселень округи та їх роль у розвитку міста.

нагляди під час будівництва. Всього в період з 1995 до 2020 р. на території Дубна було закладено 20 розкопів загальною площею 1821,5 м², 65 шурфів, проведено понад 30 спостережень за земляними роботами.

Тривалість археологічних досліджень в Дубні і його окрузі з деякими перервами нараховує півтори сотні років. Пожвавленням у їх проведенні відзначається друга половина XX ст., а особливо його останнє десятиліття. Інтенсифікація досліджень території міста припадає на 2005–2020 рр., коли були отримані відомості про ділянки залягання і потужність культурних шарів, характер забудови та конструктивні риси будівель, особливості матеріальної культури мешканців міста. За цих умов закономірно виникла потреба опрацювання й узагальнення результатів досліджень у комплексній роботі, присвяченій питанням історичної топографії.

Зображальні джерела

ґрунтовне вивчення питань історичної топографії неможливе без використання картографічних джерел. Розвиток картографії Дубна припадає на другу половину XVIII ст., що суттєво обмежує можливість вивчати розвиток просторово-планувального середовища міста на

Насамкінець автори адресують слова вдячності Ю.Л. Пшеничному за підготовку такого видання. У ньому здійснений справжній науковий підхід до дослідження важливих проблем, які всебічно розкривають панораму матеріальної і духовної культури українського народу в одному, окремо визначеному, регіоні нашої держави. Особливо хотілось відзначити використання автором міждисциплінарного підходу, завдяки якому вдалося результативно поєднати культурологію та історію, без сумніву за такими дослідженнями майбутнє. Міждисциплінарний підхід є надзвичайно важливим для досліджень, які прагнуть охопити багатомірну суть явищ, особливо при вивченні історичних та культурологічних складових певної території, епохи чи

соціального контексту. Такий підхід дозволяє об'єднати різні наукові перспективи – історичну, культурну, археологічну, мистецтвознавчу, соціологічну, мовознавчу тощо – для більш цілісного розуміння культурних процесів і виявлення глибинних смислів, що формують колективну пам'ять, ідентичність та спадщину.

Ця книга, безперечно, надихне інших дослідників доступитися до історичного і культурного прошарку в інших областях України, що, у підсумку, ще вагоміше репрезентує світовій громадськості унікальність багатовікової духовної культури українства. На нашу думку, монографія є не лише вагомим внеском в розвиток української археології, історії та культурології, а й стане у нагоді науковцям, викладачам і студентам, культури, музеєзнавцям, краєзнавцям, працівникам та всім, хто не байдужий до національної духовної і культурної спадщини нашого народу.

Бібліографічний список

- Куза, А.В., 1989. *Малые города Древней Руси : [монография]*. Москва : Наука.
- Махновець, Л.С., пер., 1989. *Літопис руський*. К.: Дніпро.
- Прищеп, Б.А. та Ткач, В.В., 1998. Археологічні обстеження околиць Дубна. *Археологічні відкриття в Україні* : зб. наук. праць, с. 134–135.
- Прищеп, Б., Ткач, В. та Чекурков, В., 2007. Нові археологічні дослідження міста Дубна. *Магдебурзькому праві у місті Дубні – 500 років* : матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. Луцьк : Волинська обласна друкарня, с. 125–132.
- Пшеничний, Ю., 2018. Ділянки просторової структури літописного Дубна у дослідженнях 2014–2017 рр. *Археологічні зошити з Пересопниці* : зб. наук. стат., 6, с. 144–162.

References

- Kuza, A.V., 1989. *Malie goroda Drevnei Rusi : [monografiya] [Small towns of Ancient Rus: [monograph]]*. Moskva : Nauka. (in Russian)
- Makhnovets, L.Y., transl., 1989. *Litopys ruskyi [Russian Chronicle]*. K.: Dnipro. (in Ukrainian)
- Pryshchepa, B.A. and Tkach, V.V., 1998. Arkheolohichni obstezhennia okolyts Dubna [Archaeological surveys of the Dubno area]. *Arkheolohichni vidkryttia v Ukraini* : zb. nauk. prats, 1998, pp. 134–135. (in Ukrainian)
- Pryshchepa, B., Tkach, V. and Chekurkov, V., 2007. Novi arkheolohichni doslidzhennia mista Dubna [New archaeological research in the city of Dubna]. *Mahdeburzkomu pravi u misti Dubni – 500 rokiv* : materialy mizhnar. nauk.-teoret. konf. Lutsk : Volynska oblasna drukarnia, pp. 125–132. (in Ukrainian)
- Pshenychnyi, Yu., 2018. Dilianky prostorovoi struktury litopysnoho Dubena u doslidzhenniakh 2014–2017 rr. [Areas of the spatial structure of the chronicle Duben in the studies of 2014–2017] *Arkheolohichni zoshyty z Peresopnytsi* : zb. nauk. stat., 6, pp. 144–162. (in Ukrainian)
- Стаття надійшла до редакції 18.11.2025 р.

**J. Sabadash,
J. Nikolchenko**

HISTORICAL AND CULTURAL DISCUSSION IN THE MONOGRAPH “DUBNO AND ITS DISTRICT IN THE X–XVIII H CENTURIES. RESEARCH OF THE HISTORICAL TOPOGRAPHY OF THE MICROREGION”

The authors of the article analyze the direction of studying Ukrainian history and culture in the context of their influence on the development of microcultural factors, in particular regional ones as an important component of studying the process of formation and

development of civilizations and social phenomena in Ukrainian territories, set out in the monograph of the head of the history department of the State Historical and Cultural Reserve of the city of Dubna in the Rivne region, Candidate of Historical Sciences Yuriy Leonidovich Pshenichny «Dubno and its districts in the X–XVIII centuries. Research on the historical topography of the microregion».

The monograph formulates the general conclusions of the conducted comprehensive study of the issue, which are comprehensively substantiated. The six periods in the development of the city, highlighted by the author on the basis of a detailed study of archaeological and written sources, do not raise objections or questions.

The added illustrations contribute to the perception and understanding of the main text of the work – drawings with plans of archaeological monuments, excavations, discovered buildings, material finds from Dubno and other settlements of the region, options for the reconstruction of ancient Russian settlements in the territory of Dubno and the Listvyna settlement. Valuable information is contained in tables with lists of settlements, sites with a cultural layer and objects, settlements of the middle reaches of the Ikva basin, explored in the territory of Dubno.

The monograph fills one of the significant gaps in domestic historiography. It provides a qualitative study of the processes of spatial planning organization of Dubno, analyzing the territorial and spatial development of the city, its socio-topographic structure, identifying the main periods of development, providing a typological and chronological description of monumental buildings, residential and economic structures, and clarifying the social topography and sacred culture of the settlements of the district and their role in the development of the city.

In practical terms, the conclusions and provisions of the monograph can be used in the preparation of general works on archaeology, history and culture of Ukraine in the Middle Ages, lecture courses and textbooks for higher educational institutions, popular science works, and the construction of museum expositions.

Keywords: *Ukraine, microregion, the city of Dubno and its districts, archaeological, historical and culturological research, dating, defensive structures, social topography, sacred culture.*